

Яцюк Я. М.,

Львівська Національна Академія Мистецтв, м. Львів

ЖАНРОВІ ОЗНАКИ ПРИТЧІ В РОМАНІ ГРЕЙС МАККЛІН «THE LAND OF DECORATION»

Стаття присвячена визначенню базових притчових характеристик у романі 'The Land of Decoration' Грейс Макклін та його віднесенню до сучасних притчових творів.

Ключові слова: притча, жанр, канон, алегорія, символ, традиція, мораль, дидактика.

Статья посвящена определению базовых жанровых признаков притчи в романе 'The Land of Decoration' Грейс Макклін и его принадлежности к современным притчевым произведениям.

Ключевые слова: притча, жанр, канон, аллегория, символ, традиция, мораль, дидактика.

The article deals with the problem of defining basic parabolic characteristics of the novel 'The Land of Decoration' by Grace McClellan and its belonging to the genre of parable.

Key words: parable, genre, canon, allegory, symbol, tradition, morality, didactic.

Найдавніший жанр притчі залишається покликаним художниками слова і в наші дні. Про це переконливо свідчить робота «Притча в літературно-критическом и философском сознании XX – XXI веков» (автори Э.А. Бальбуров, М.А. Бологова) [1], виконана в рамках програми Президіуму РАН. В ній поданий аналіз численних статей, рецензій, оглядів, передмов до російських та закордонних досліджень, присвячених жанру притчі. Розглянуто різні точки зору та судження багатьох відомих письменників, мовознавців, критиків, думки котрих щодо цієї проблеми як співпадають, так і відрізняються. Проте автори роботи, виходячи із результатів дослідження, визначають базові жанрові ознаки притчі, які вирізняються у різних періодах, національних літературах та модифікаціях жанру і входять у поняття притчовості [1, с. 45]. Це дидактизм та моралізаторство, алегоризм, метафоричність та лапідарність тексту.

У своїй статті ми поділяємо цю точку зору, що надалі буде проілюстровано на прикладах, виходячи із конкретної епохи, авторської індивідуальності та адаптації канонічної жанрової парадигми у сучасному творчому процесі. Це означає, що об'єм жанрових прикмет може збільшуватись або зменшуватись, утворюючи нові варіанти, при цьому зберігаючи ядро притчі, яке розпізнається у всіх модифікаціях жанру.

Однак у вищезгаданій роботі фактично не розглядаються англійські твори, які традиційно характеризуються як притчові. Проте існує притчова художня проза, статті, рецензії та написано дві дисертації з проблематики притчі у англійській літературі: «Структурно-семантические и композиционные особенности текста притчи (на материале американской литературы XVIII-XX вв.)» – автор М.Є. Ільїна (1984) та «Жанровая специфика и проблематика романов-притч Уильяма Голдинга 1950-1960 годов» – автор М.А. Кечерукова (2012); в дисертаціях розглядається притчова специфіка в цілому і конкретно на рівні творів окремих авторів.

Проте англійська література багата на художні твори, які вказують на їхнє пряме відношення до аналізованої проблеми. Наприклад, канонічними вважаються притчі відомих англійських письменників Б. Франкліна, Н. Готорна, Е. По, які іноді представляли свої індивідуально-авторські тексти у формі біблійних, виходячи із тогочасних реалій. Усі інші твори, які частково реалізують ознаки канону, були віднесені до неканонічних. Наприклад, до притчових творів відносять: роман Г. Мелвіла «Moby Dick», повість Д. Стейнбека «The Pearl»; повість У. Фолкнера «The Bear», роман К. Воннегута «Slaughter-house-Five» та «Cat's Cradle», повість Е. Хемінгуей «The Man and The Sea»; та твори з прямою назвою жанру: роман-притча У. Голдинга «Lord of The Flies», роман-притча Р. Бредбері «Fahrenheit 451», повість-притча Р. Баха «Jonathan Livingston Seagull» та інші.

Виникає питання, чи існує зараз в англійській художній літературі твір, який заслуговує на назву притчового? Саме це і є метою нашої наукової розвідки. Наведемо спочатку словникове визначення притчі: «*parable... allegorical representation of smth real in life or nature, from which a moral is drawn for instruction*» [13, с. 600] та алегорії: «*allegory – story or description in which ideas such as patience, purity, and truth are symbolized by persons who are characters in the story*» [12, с. 26].

В 2012 році була опублікована книжка молодої, раніше не відомої британської письменниці Грейс Макклін «The Land of Decoration». Роман приніс авторці світову славу та визнання, критики називають його найбільш значним відкриттям сучасної англійської літератури. Авторка є у списку перспективних молодих письменників-романістів, майбутніх класиків, а її роман за короткий період часу вже переклали на 19 мов.

Грейс Макклін провела своє дитинство серед християнських фундаменталістів у маленькому промисловому містечку, тож роман, якоюсь мірою, можна назвати автобіографічним. Це розповідь 10-річної дівчинки Джудіт про себе, свою сім'ю, школу і про все, що з нею трапилось. Мати дівчинки померла після її народження, і вихованням Джудіт займається батько, глибоко віруючий сектант, який очікує разом із своїми побратимами кінця світу. В класі над дівчинкою насміхаються, погрожують фізичною розправою, бо вона не така, як всі, а їй своєю чергою нема у кого шукати захисту.

Роман починається алюзією на вислів з Книги Буття «*In the Beginning there was the Word and the Word was with God [...]*» – «*In the beginning there was an empty room, a little bit of space, a little bit of light, a little bit of time [...]*». Подібно Богу дитина створює свою кімнату «The Promised Land», де поля зроблені із серветок, ріки із фольги, гори із пап'є-маше, будинки із сірникових коробок, люди із пластиліну і т.д.: «*I'm going to make fields, and I made them from the table mats, carpet, brown corduroy and felt. Then I made rivers from crepe paper, cling film and shiny tinfoil and mountains from papier mache and bark [...] I made houses from a matchbox and a bird's nest*

and a pea and shell [...] and I modeled faces and hands, lips, teeth and tongues...» We need people [...]» [11, с. 3]. Це світ дівчинки, її єдина втіха, притулок від негараздів та обід

Життя дівчинки змінюється, коли в один прекрасний момент все те, що вона зображує в іграшковому світі, волею бажання та дива стає реальним. Наприклад, штучний сніг в її кімнаті перетворюється на реальний на вулиці: «*I stared at the snow and wondered if I was still dreaming, but the houses were not made out of cardboard and the people were not made out of clay... I pinched myself and it hurt... the snow was not cotton wool or pipe cleaners or felt. It was real.*» [11, с. 38]. Дівчина вирішує, що вона здатна творити чудеса і починає вважати себе знаряддям Господа. Вона чує Голос і слідує нашіптуванням того, кого прийняла за Бога. Але чи це правда? Може Голос – це тільки матеріалізація духу-спокусника? В кінці твору Джудіт робить свій вибір: «*God,*» *I said after a while, 'I don't want to be Your Instrument any more.' He couldn't let that go. «What do you mean?» He said. «I don't want the power,» I said «I'm giving it back.» [11, с. 176]. Таким чином, десятирічна дівчинка, будучи розсудливою не за віком, мислить і діє по-дорослому.*

Отже, у художньому тексті спостерігається драматична діалектика реальності та гри, зникає різниця між ними і чудеса відбуваються там, де в них глибоко вірять.

Даний твір отримав високу оцінку та позитивні відгуки завдяки тематиці, стилю та ідеї, але залишається нез'ясованим, чому саме роман привернув таку увагу, став відомим та йому прогноують довголіття. Нам здається, що перш за все це пов'язано з його притчоподібним («притчеобразним – рос.») характером, або притчовістю. Як відомо, канонічна притча завжди вважалась одним із досконалих творів як в давні часи, так і в сучасний період літературного процесу, бо вона приречена до вічності: «*Jesus taught in parables*» [12, с. 705].

На підтвердження нашої гіпотези про приналежність цього твору до притч наведемо деякі типові ознаки цього жанру, які використані в цьому романі. Притча (як і байка, анекдот, прислів'я і приказка) – це зразки усної творчості давнього народу, які дійшли до наших часів і потім повторювались та закріплювались у письмових текстах, тим самим канонізуючи їх [8, с. 232]. Біблійні притчі (у Псалтирі, Святому Письмі) ставали зразками для наслідування, тобто каноном, і були особливо популярними в таких прикметах, як алегорія та дидактизм змісту, лаконізм структури, утвердженні вічних загальнолюдських істин. Біблійна притча стає класикою жанру, явищем типологічним зі своїм генетичним кодом.

Письменники наступних поколінь наслідували у своїх авторських творах мовноструктурний еталон канонічної притчі, наповнюючи його новим змістом. Дидактизм почав поєднуватись із моралізаторством, набувати філософського начала, ціннісної орієнтації і навіть елементів фантастики. Починаючи з XVIII до початку XXI ст., притчові твори в англійській літературі переживають своєрідне піднесення. Текст притчі стає більш розвиненим у белетристичному плані, зближується із такими жанровими формами, як новела, оповідання, повість, зберігаючи ознаки притчовості. Цей короткий екскурс в еволюцію жанру притчі був необхідний для більш адекватного визначення притчових ознак у творі «*The Land of Decoration*». Зупинимось лише на декількох домінуючих у ньому ознаках канонічної притчі тому що в цьому його притчовість стає найбільш доказовою.

На лексичному рівні:

– загальноновживана лексика побутового плану вживається для позначення як реального буття, так і алегоричної картини «Країни чудес». Наприклад, лексеми *room, snow, mustard-seed* – звичайна лексика набуває особливого символічного смислу в тексті. Так, слово *room* (кімната) – це образ-назва діючого об'єкту, що виконує свого роду функцію мікротексту у цілому тексті, це притча-вставка, яка грає значну сюжетно-творчу та ідейно-концептуальну роль у творі – створення місця надії, добра та краси взагалі та образу десятирічної дівчинки як особистості; це як втеча від самотності та пошук справедливості та щастя. А *mustard-seed* (гірчицне зернятко), яке проростає – це алегоричний символ вічності життя на землі, це натяк на «дерево життя», яке стверджує думку про упорядкованість та мудрість внутрішнього світу природи, що тісно пов'язана з людиною. Функціонування лексеми *snow* реалізує діалектику реальності та гри в романі, коли завдяки метафоризації та містики зникає прірва між ними і відбуваються чудеса.

– біблійний шар лексики складається із прямого цитування Біблії (їх у тексті шість), вживається в проповідях сектантів, а також переказується або інтерпретується та навіть вжито як девіз на початку твору: «*This is what the Sovereign lord said to me: In the day that I chose the nation of Israel I also lifted my hand in an oath to their seed, to make myself known to them in the land of captivity. Yes, I lifted my hand in an oath and I said: 'I am the lord, your God.' In that day I swore to them I would bring them forth from the land of captivity to a land that I searched out for them, a land flowing with milk and honey, it was the decoration of all the lands. (Ezekiel 20: 5-6)*» [11].

В тексті багато також окремих слів біблійного походження: *God, The Almighty, Armageddon, Satan, Devil, Judgment Day*..., навіть назва кімнати «*The Promised Land*» – «Земля Обітована» взята із Біблії.

– абстрактна лексика: *time, space, miracle, wonder, sin, law, revenge, faith, patience, truth* etc. входить в систему біблійно-притчового розуміння природи людини в соціально-психологічному та моральному аспектах. Деяким з таких слів навіть присвячено окремі маленькі підрозділи книги: «*Evidence*», «*Miracle*», «*A Decision*», в яких розглядаються проблеми добра та зла, злочину та кари, помсти та покаєння. В книзі також відзначено своєрідні просторово-часові параметри. Дівчинка прискіпливо відносить до точного позначення часу і місця подій, що відбуваються в її житті, бо вона, як їй здається, вирішує загальнолюдські проблеми. Але треба зауважити, що в романі конкретно не вказано на історичний період в Англії, коли відбуваються події у романі, хоча згадується ім'я *Richard Dawkins*¹, *television*, проте немає натяку на вживання комп'ютерів, а батько Джудіт

¹ Richard Dawkins (Річард Докінз – 1941 р.н.) англійський біолог, математик, інтелектуал, популяризатор атеїстичних поглядів. Його книга «Бог як ілюзія» (2006) – світовий бестселер, в якому він стверджує, що надприродний творець не існує, віра в нього є маренням.

працює на *factory* (як у 19 ст). Часовий параметр зламаний, його конкретні прикмети відсутні, бо стосуються вічних істин часу і простору (*time & space*), а позачасовість є специфічною рисою притчі.

Композиційний рівень – композиція твору чітка та струнка, він складається з п'яти книжок: «*God's Instrument*», «*The Snowball Effect*», «*Dark Matter*», «*The Lost Sheep*», «*The End of the World*». Кожна книга має декілька розділів з дуже короткими, найчастіше однослівними назвами: «*Snow*», «*The Test*», «*A Fence*», «*A Secret*», або «*My Perfect Day*», «*One Good Thought*» та навіть римоване «*Seeing is Believing*». Як правило, зміст цих розділів закінчений, однотематичний, тексти недовгі, частіше від пів- до півтори сторінки. З точки зору композиційно-мовленнєвих форм (КМФ) текст розвинутий, бо в ньому вживаються опис, оповідь та роздум, а також діалогічне, невластно-пряме та внутрішнє мовлення. Діалоги оформлені подібно до канонічних притч та вводяться найчастіше дієсловом *said*:

«I sat down and was glad to because my legs didn't feel solid any more.»

Gemma said: «Oh my God.»

Keri said: «He's going to kill you.»

Rhian said: 'Can you really do magic?' [11, с. 90]

Або:

«I was in the dark when I heard a voice. The voice was saying: 'Wake up.'

'Leave me alone,' I said.

'Wake up,' said the voice.

'Go away,' I said.» [11, с. 273].

Всі ці форми викладу притаманні текстам класичної притчі. Проте, треба зауважити, що зменшується деяке співвідношення КМФ: надалі в тексті замість дидактики зустрічається більше описів та роздумів.

Діалогів в романі багато, іноді на цілу сторінку, вони прості, репліки уривчасті, скупі, що додає експресивності мовленню. Проте текст стає лапідарним не тільки за рахунок лаконічного діалогу, але й через невелику кількість персонажів на рівні цілого твору. КМФ складаються із одного або двох, та не більше трьох надфразових едностей, об'єднаних контактним або дистантним зв'язком. Опис, оповідь та роздум не хаотичні, а логічно-последовні, що також є релевантною ознакою канонічної притчі. Така чітка побудова книги приваблює читача своєю зовнішньою лапідарною формою, хоча, як з'ясується, у ній міститься зовсім не простий зміст.

Сучасна притча народжена іншою реальністю і підпорядкована своїм художнім законам. У контексті сучасної літератури вона дала широкий спектр модифікацій, тому канонічні жанрові ознаки, як і її термінологія, виявилися розмитими та неоднозначними. Дискусійними залишаються, наприклад, питання про багатозначність притчі, її символічну й алегоричну сутність. Деякі автори (Э. Бальбуров, В. Крутлик) вважають, що притча завжди багатозначна, бо, починаючи з давніх часів, вона може мати декілька тлумачень, а її текст тяжіє до символу [1, с. 51]; М. Адамович вважає, що це гіпертекст [1, с. 49]; проте Л.С. Вигоцький стверджує, що у притчі розкривається певний, прихований смисл, його «правильність», у якій мораль однозначна [ibid.]. Однак особливість, призначення притчі створювати глибину тексту, з'єднуючи різні смислові пласти, свідчить про її смислово багатозначність. Тому Л. Теракопян категорично стверджує: «Притча завжди багатозначна, на всі часи» [7, с. 50].

Така термінологічна плутанина змусила деяких дослідників вважати сучасні притчоподібні твори просто притчами, думку яких ми поділяємо. Ми вважаємо, що притчовий жанровий код зберігається у мовній стилістиці та структурі роману «*The Land of Decogation*» Грейс Макклін, оскільки базові жанрові ознаки притчі входять до авторської художньої системи.

Відмічені у романі характерні риси канонічної притчі: алегоризм, символіка, лапідарність, розгляд загальнолюдських проблем, дає підставу віднести його до притчових творів, а це означає, що останнім часом у літературі активізується «генетичний» код жанру, тому аналіз індивідуально-авторського втілення його в конкретних творах заслуговує подальшого дослідження.

У даній статті спеціально не розглядалися інші мовностилістичні, структурні та зображувальні особливості роману, що буде комплексно проаналізовано у наступних дослідженнях. Бажано, щоб цей роман був перекладений українською мовою, бо іншими мовами це зроблено дуже швидко – наприклад, російською вийшов друком одразу у 2012 році («*Самая прекрасная земля на свете*»).

Література:

1. Бальбуров Э. А. Притча в литературно-критическом и философском сознании XX – начала XXI веков / Э. А. Бальбуров, М. А. Бологова // Критика и семиотика. – Вып. 15. – Новосибирск, 2011. – 000 с. – С. 43-59.
2. Ильина М. Е. Структурно-семантические и композиционные особенности текста притчи (на материале американской литературы XVIII-XX вв.) автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. Е. Ильина. – Львов, 1984.
3. Ишанова А. К. Функции притчи в советской прозе 1970 – начала 80-х годов: автореф. дис. ... канд. филол. наук / А. К. Ишанова. – Москва : Издательство Московского университета, 1984.
4. Кечерукова М. А. Жанровая специфика и проблематика романов-притч Уильяма Голдинга 1950-1960-х годов: автореф. дис. ... канд. филол. наук / М. А. Кечерукова. – СПб., 2009.
5. Краткая литературная энциклопедия: Т.6. – М., 1971. – С.21.
6. Макклін Г. Самая прекрасная земля на свете: Роман / Пер. с англ. А. Глебовской. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2012. – 336 с.
7. Теракопян Л. Сказ, сказание, притча / Л. Теракопян // Дружба народов. – №2. – Москва : Роспечать, 2001. – С. 204.
8. Толстогузов П. Притча / П. Толстогузов // Лит. учеба. – № 3. – СПб, 1987. – С. 232-234.

9. Цветков А. Возможности и границы притчи / А. Цветков // Вопросы литературы. – № 5. – Москва, 1973. – С. 152-170.
10. Kuznyetsova L. A. Analyzing Structural Varieties of English Prose / L. A. Kuznyetsova. – Khust, 2010. – 89 p.
11. McCleen G. The Land of Decoration. – London: Vintage, 2013. – 293 p.
12. The Advanced Learner's Dictionary of Current English by A.S.Hornby, ..., 2nd ed. – London : OUP, 1969.
13. The New Webster Encyclopedic Dictionary of the English Language. – Chicago, 1971.
14. Электронный ресурс – режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Dawkins